

ТМ	Г. XXXVI	Бр. 4	Стр. 1913-1929	Ниш	октобар - децембар	2012.
----	----------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

UDK 94:327(497.11:420)''1837/1914''

Originalan naučni rad

Primljeno: 31.07.2012.

Revidirana verzija: 08.08.2012.

Aleksandar Rastović

Univerzitet u Nišu

Filozofski fakultet

Departman za istoriju

BRITANSKO–SRPSKI ODNOSI 1837–1914. GODINE*

Apstrakt

U ovom radu se analiziraju britansko–srpski odnosi od uspostavljanja 1837. godine do prekida 1903, do koga je došlo zbog ubistva bračnog para Obrenović. Britanska politika prema Srbiji u ovom razdoblju temeljila se na osnovnim postulatima njene balkanske politike. Prvi princip je podrazumevao striktno poštovanje odredaba Berlinskog ugovora, drugi je označavao neprestano praćenje da li uticaj Rusije i panslavističkih krugova raste ili se smanjuje, dok je suština trećeg postulata bila da se onemogući čvršće povezivanje balkanskih država u savez, federaciju ili konfederaciju. Nastanak takve zajednice bi predstavljalo i direktnu opasnost po engleske interese na Bliskom i Srednjem istoku, jer se verovalo da bi ona bila moćno oružje u rukama Rusije, kojim bi povratila svoj izgubljeni uticaj na tom prostoru. Pored političkih, odnosi dve države razvijali su se i u sferi ekonomije i kulture. Brojni su engleski putopisci koji su posećivali Srbiju u ovom periodu.

Ključne reči: Velika Britanija, Srbija, diplomatski odnosi, konzuli, kulturne veze

sa2069@eunet.rs

* Ovaj članak je nastao kao rezultat rada na projektu: Evropa i Srbija (1804–1918): Podsticaji i iskušenja evropske moderne (Ev. Br. 177031) koji finansira Ministarstvo za prosvetu, nauku i tehnološki razvoj vlade Republike Srbije.

THE BRITISH SERBIAN RELATIONS 1837-1903

Abstract

In this work is analyzing relations between Great Britain and Serbia from 1837, to 1903, when British government decided to break relations because of horrible murder of the last Obrenovich and his wife. The British policy towards Serbia throughout the 19th and the beginning of the 20th century was based on the fundamental principles of its Balkan policy. This policy is a qualify commitment for respect decisions of the Congress of Berlin in terms of maintaining the status quo on the Balkans. Great Britain also fears of the increased Russian influence and expansion of Russophile feelings in the Balkans. The British policy also looked with disapproval upon all other efforts of the Balkans nations to form union, federation or confederation of Balkan states, because such form of state could be direct danger against British political and economic interests in Near and Middle East. Besides political, relations between two states were developed as well as in sphere of economy and culture. There were many British travelers who visited Serbia in 19th and 20th century.

Key words: Great Britain, Serbia, Diplomatic Relations, Consuls, Cultural Links

Trećeg juna ove godine navršilo se sto sedamdeset pet godina od uspostavljanja diplomatskih odnosa Velike Britanije i Srbije. Toga dana britanski pukovnik, Džordž Lojd Hodžes predao je knezu Milošu Obrenoviću u Kragujevcu akreditivne svoje vlade, na osnovu kojih je postao prvi engleski konzul u Kneževini Srbiji. Ovaj veliki jubilej predstavlja prigodnu priliku da se osvrnemo na razvoj, ali i svojevrzne uspone i padove u odnosima dve države do 1903. Godine, kada su odlukom engleske vlade odnosi dve zemlje prekinuti zbog skandaloznog ubistva poslednjeg kralja iz dinastije Obrenović i njegove supruge.

Odluka engleske vlade da otvori konzularno predstavništvo u Srbiji i da pukovnika Hodžesa postavi kao prvog konzula kod srpskog kneza imala je posebnu važnost. (Раствовић, 2000, стр. 15) Ovim činom iznosio se jasan politički cilj Velike Britanije da iz srca Balkana osmatra da li se ruski uticaj u Srbiji i ostalim balkanskih državama širi ili stagnira. (Љушић, 1983, стр. 358) Osnovni cilj britanske politike u Istočnom pitanju tokom čitavog devetnaestog veka je uvek bio isti, i podrazumevao je sprečavanje ruske ekspanzije i uticaja na Balkanskom poluostrvu i Bliskom istoku, pri čemu je, s jedne strane, održavanje Otomanske carevine bio jedan način za onemogućavanje tog uticaja, a s druge strane, ekspanzija se mogla preduprediti stvaranjem niza autonomnih i slobodnih balkanskih država. Zato su britanska vlada i njen ministar inostranih poslova lord Palmerston uvideli značaj Srbije u tom procesu i smatrali da preko

svog konzula treba da podupru nameru kneza Miloša da se oslobodi ruskog uticaja i ubuduće vodi samostalnu spoljnu politiku.

U Istočnoj politici Velike Britanije, zadatak Srbije, prema rečima lorda Palmerstona, trebalo je da bude sledeći: „Prvo, Srbija treba da postane prepreka protiv budućih nasrtaja Rusije; drugo, Srbija treba da započne rasprostiranje trgovine Velike Britanije“ (Љушић, 1983, str. 370). Prema tome, ekonomski i politički interesi su nagnali britansku vladu da uspostavi diplomatske odnose sa Srbijom (Љушић, 1983, str. 357). Inače, svoju balkansku, a samim tim i srpsku politiku u devetnaestom veku, ali i kasnije britanska vlada je temeljila na svojevrsnoj rusofobiji (Rastović, 2011, str. 163). Njena opsednutost Rusijom i strah od ruskog prisustva na Balkanu počeli su da zahvataju britansko društvo tridesetih godina devetnaestog veka, prelamajući se kroz politiku lorda Palmerstona, a naročito će doći do izražaja tokom i posle završetka Krimskog rata, da u suštini nikada ne bi prestala sem što je privremeno obustavljena u periodu 1941–45. godine (Екмечих, 2010, str. 44).

Veoma brzo po dolasku u Srbiju, konzul Hodžes je uspostavio vrlo bliske, čak neuobičajno prijateljske odnose sa knezom Milošem, i oni su takvi ostali sve do njegovog povlačenja sa prestola. Knez Miloš je bio očaran pukovnikom Hodžesom. Delili su skoro potpuno iste poglede na međunarodni položaj i spoljnu politiku Srbije, ali i na unutrašnje političke prilike i korake koje je trebalo preduzeti da bi se slomila opozicija srpskom knezu. Upravo je u konzulu Hodžesu i politici Velike Britanije srpski knez tražio slamku spasa u borbi protiv domaćih protivnika i njihovih stranih pokrovitelja, oličenih u Rusiji. Britanska vlada je sa svoje strane u Milošu Obrenoviću videla sigurnog izvršitelja svojih političkih ciljeva. Nezabeleženo je da je i jedan strani diplomata koji je službovao u Srbiji u devetnaestom veku uspeo da ostvari tako bliske odnose s nekim od srpskih vladara, kao što je to bilo u slučaju pukovnika Hodžesa i Miloša Obrenovića. (Љушић, 1983, str. 371). Njihovi prisni odnosi prekinuti su usled pritisaka koji su usledili posle donošenja tzv. Turskog ustava, 1838. godine, iako je knez Miloš i kasnije u delikatnim situacijama tražio mišljenje svog prijatelja i svojevrsnog mentora.

Konzul Hodžes je napustio Srbiju maja 1839. godine zbog straha od eventualnih problema koje bi mogao da doživi usled teškog stanja u zemlji čemu je i sam doprineo. Njegova diplomatska misija je trajala relativno kratko, od maja 1837. do maja 1839. godine i veliki broj savremenika i istoričara je njegove konzulske dane provedene u Srbiji ocenio negativno. (Гавриловић, 1926, str. 186; Љушић, 1983, str. 373). Najvećom Hodžesovom greškom se smatrala preterana bliskost sa knezom Milošem. Ipak, može se reći da je misija konzula Hodžesa imala ogroman značaj za dve zemlje i dva naroda, jer je označila uspostavljanje diplomatskih odnosa i početak saradnje u političkim, privrednim, kulturnim oblastima. Dolaskom Hodžesa Srbija je uvučena u „vrtlog politike velikih sila na Isto-

ku“, a u isto vreme došla je u dodir i sa idejama Zapada i zapadne orijentacije. (Поповић, b. g., str. 79). Ali ta misija je značila i neuspeh britanskih ciljeva u Srbiji, jer ruski uticaj nije sprečen, a panslavistička aktivnost Rusije smanjena. Politika Velike Britanije je bila jedan od osnovnih uzročnika pada sa vlasti kneza Miloša. (Гавриловић, 1926, str. 186).

Posle Hodžesovog odlaska britanska vlada je 21. avgusta 1841. odredila Tomasa Grenije de Fonblanka za novog konzula u Srbiji. Fonblank je u Srbiju stigao tek 28. aprila 1842, što se može objasniti namerom da sačeka smirivanje situacije u Kneževini. Novi britanski konzul je bio veliki turkofil i veoma rezervisan prema Srbima. Često je uveravao Forin ofis da su Turci u Srbiji mirni, i da svi problemi dolaze od Srba. (Auty, 1963, str. 418–419). Tomas Grenije de Fonblank je bio sujetan, kapriciozan, čovek teške naravi. Živeo je u Zemunu, a u Srbiju je prelazio retko, tako da je informacije o tamošnjim dešavanjima uglavnom dobijao iz austrijskih i nemačkih izvora. Srpski jezik nije znao. Njegovi izveštaji su često bili nepouzdati i tendenciozni. Sve je to stvaralo velike teškoće u komunikaciji i sa srpskom vladom, ali i Forin ofisom i zato je u jednom trenutku postojala čak ideja da bude povučen iz Beograda. U britanskom ministarstvu spoljnih poslova je smatran jednim od najgorih predstavnika u stranim zemljama. (Isto) Fonblank nije mnogo verovao knezu Aleksandru Karađorđeviću, ali se divio ličnostima poput Vučića i Garašanina, koji je bio jedan od retkih srpskih državnika koji je uspeo da mu se do izvesne mere približi. Verovao je da bi Garašanin kao srpski knez bio najbolji čovek za održavanje ravnoteže u Srbiji između dve krajnosti.¹ Tvrdoглаvost i prgavost Fonblankovog karaktera osvetile su mu se 26. maja 1858. godine. (Ђорђевић, 1978, str. 113–121). Tog dana šetajući Kalemegdanskim poljem, ignorišući upozorenja turskih stražara da napusti prostor koji je bio zabranjen za pristup, napadnut je i teško ranjen. Umro je 1860. i sahranjen je u Beogradu. Odnosi Srbije i Velike Britanije bili su za vreme Fonblankovog boravka u Beogradu zahvaljujući njegovom ponašanju u velikoj meri zaoštreni i hladni.

Posle Fonblanka novi konzul Velike Britanije u Srbiji je postao Džon Augustus Longvort, koji je u Beogradu boravio od 1860. do 1875. godine. U tom periodu britanska vlada se kao nikada do tada plašila ruskog uticaja u Srbiji i skoro svaki njegov izveštaj direktno ili indirektno govori o ovom pitanju. U vezi s tim posebnom su praćeni državnički potezi kneza Mihaila. Longvort je srpskog kneza predstavljao kao čoveka koji se uljuljkuje snovima o panslavističkom carstvu, čije su ambicije više nestvarne i manje određene, a da ambicije koje ima se ne zadržavaju na granicama susedne Turske carevine.² O nameri kneza Mihaila da radi na

¹ Foreign Office, 78/1095/26; u daljem tekstu F. O.

² F. O. 78/1515/35.

stvaranju šire zajednice balkanskih naroda, britanski konzul je često obavestavao svoju vladu, i to je u Londonu primano sa velikim uznemirenjem. Kao i njegov prethodnik i Džon Longvort je uspostavio tesne veze sa Garašaninom, koga je smatrao jedinom osobom u srpskoj vladi koja se protivila preteranom mešanju Rusije u unutrašnje stvari Srbije, za razliku od kneza Mihaila, koji je bio isuviše blizak Rusima.

Generalni konzul Velike Britanije u Srbiji od 1875. do 1879. godine je bio Ser Viljem Artur Vajt. Njegov dolazak u Srbiju se poklapao sa ponovnim otvaranjem Istočnog pitanja. Britanska vlada, njena diplomatija i javno mnjenje su se sve vreme Istočne krize neprijateljski, i s nepoverenjem odnosili prema Srbiji i njenoj politici, i on se svojom diplomatskom aktivnošću uklapao u tu matricu. Viljema Vajta je 25. januara 1879. zamenio Džerald Frensis Guld, prvo kao privremeni otpravnik poslova, a zatim i kao ministar rezident. Nakon njega ministar rezident u Beogradu postao je 18. aprila 1881, Sidni Lokok, koji će na tom mestu ostati do 9. maja 1885. Lokok se tokom svoje službe u Beogradu često sretao sa srpskim vladarem. Detaljno je pisao o Timočkoj buni 1883. i bio je veoma zainteresovan za sudbinu učesnika bune i njenih organizatora.

Svojom diplomatskom aktivnošću u Srbiji se posebno istakao Džorx Hjudž Vindhem. Za ministra rezidenta je postavljen 23. februara 1885. i na toj dužnosti je ostao do 1888. Jedan od najznačajnijih događaja za vreme njegovog službovanja koji je mnogo doprineo unapređenju međusobnih odnosa desio se 27. septembra 1886, kada je britanska kraljica donela odluku o podizanju ranga predstavništva na viši nivo i imenovanju Džordža Vindhema za prvog izvanrednog i opunomoćenog poslanika u Beogradu. Odluka britanske vlade da podigne nivo svog predstavništva u Srbiji bila je od dalekosežnog značaja. Pokazalo se da Srbija sve više dobija na značaju u britanskoj balkanskoj politici kako na političkom, ali možda još više na privrednom planu, jer su njeni proizvodi još bili nedovoljno prisutni u Srbiji, gde su uslovi za širenje ekonomskih odnosa bili veoma povoljni. I na ovaj način Velika Britanija je želela da predupredi ponovni ruski povratak i uticaj na političke prilike u Srbiji i na Balkanu u celini. (Раствовић, 2000, str. 66). Džordž Vindhem se veoma angažovao tokom srpsko-bugarskog rata, preduzimajući velike diplomatske inicijative da se rat što pre okonča. Kada su 1887. godine glasine o abdikaciji srpskog kralja počele da uzimaju sve više maha, činio je sve što je bilo u njegovoj moći da suverena Srbije odvrati od tog čina iako je ranije bio veoma kritičan prema njegovoj ličnosti i vladavini.

Poslednji britanski poslanik u Srbiji pre abdikacije kralja Milana je bio Frederik Robert Sent Džon, koji je na tu dužnost imenovan 2. februara 1888. godine. Tokom boravka u Srbiji imao je brojne kontakte sa Jovanom Ristićem i članovima namesništva, kao i predsednicima srpske vlade. Posebnu pažnju je pridavao nepopularnosti saveza Srbije i Austrije. (Раствовић, 2000, str. 67). Frederik Sen Džon je do 1890. obavljao

dužnost poslanika, a zatim do 1892. godine i funkciju generalnog konzula. Od 1893. do 1898. godine britanski poslanik u Beogradu je bio Edmund Daglas Fejn, koji je imao priliku da prati veoma nestabilnu vladavinu kralja Aleksandra Obrenovića, koji je pored čestih promena vlada u svojoj spoljnopolitičkoj orijentaciji neprestano lavirao između Beča i Petrograda. U Srbiji je od 1892. do 1894. godine dužnost vicekonzula, a od 1898. do 1901. i funkciju konzula obavljao Robert Daglas Grant Mekdonald. U Beogradu je službovao i Frensis Bart Džordž Bonham od 1900. do 1903. i to kao poslednji poslanik pre prekida diplomatskih odnosa dveju zemalja.

Pored poslanika, Velika Britanija je u Srbiji imala i nekoliko vicekonzula, i to u Beogradu i Nišu. Za vicekonzula u Beogradu, 26. novembra 1879. imenovan je Luj Eugen Guld, brat ministra rezidenta Džeralda Gulda, ali je već naredne godine napustio Srbiju. Britanski vicekonzul u Nišu je od 1879. Do 1883. godine bio Augustus Beker. Od 1888. do 1891. britanski vicekonzul u Nišu je bio Ronald Makdonald. Kao vojni ataše u Srbiji je 1887. i 1888. boravio Kejt Frejzer. U Srbiji je kao britanski vicekonzul od 28. februara 1886. službovao i Alfred Mekklur, raniji službenik poslanstva u Beogradu. Odlično je znao srpski jezik i imao dobre veze s najuglednijim trgovcima u Beogradu i Srbiji.

Do 1882. Srbija nije imala stalnog poslanika u Londonu, već je Jovan Marinović, izvanredni poslanik i opunomoćeni ministar u Parizu, obavljao i dužnost poslanika u Londonu. Na tu dužnost je imenovan 7. juna 1880. Za prvog izvanrednog i opunomoćenog ministra Srbije u Velikoj Britaniji, 5. decembra 1882. imenovan je Filip Hristić. Međutim, on nije dugo ostao u Londonu. Njega je novembra 1884. godine nasledio Čedomilj Mijatović, koji je bio poznat po sklapanju novih poznanstava i prijateljstava koji su mu išli od ruke zbog njegovog veoma dobrog poznavanja britanskog društva, izvrsnog znanja engleskog jezika, posedovanja manira i ponašanja koji su imponovali predstavnicima tamošnje elite. (Раствовић, 2005, str. 36). Englezi su veoma voleli i cenili Mijatovića, koji je dužnost srpskog poslanika u Londonu obavljao i u periodu od 1895. do 1900. i od 1902. do 1903. godine.

Novi izvanredni i opunomoćeni poslanik Srbije u Velikoj Britaniji posle Čedomilja Mijatovića postao je početkom septembra 1886. Jevrem Grujić, koji se na toj dužnosti zadržao sve do 1891. U Londonu je od 1900. do 1902. srpski poslanik bio i čuveni srpski hemičar i profesor Velike škole Sima Lozanić. Srbija je od 1889. u Londonu imala i otpravnika poslova Aleksandra Jovičića.

Kraljevinu Srbiju su u Velikoj Britaniji nakon Berlinskog kongresa predstavljali i konzuli koji su bili ugledni Englezi, trgovci, intelektualci, profesori. Prvi konzulati Srbije u Velikoj Britaniji su otvoreni 1883. godine, i to generalni konzulat u Londonu i konzulat u Mančesteru. Sledeće, 1884, Srbija je otvorila svoje konzulate i u Bredfordu, Liverpulu i Saseksu. Za prvog generalnog konzula u Londonu i počasnog konzula u Man-

česteru srpska vlada je 31. oktobra 1883. imenovala Džemsa Džordža Kottona Minčina i Džemsa Libena, a 1884. za počasnog konzula su imenovani u Bredfordu Xon Darlington, u Liverpulu Kavaljer Štes i u Saseksu Krismas, koji je od 1885. do 1890. obavljao i dužnost generalnog konzula u Londonu.

Napomenili smo da je tokom deventaestog veka britanska politika bila veom zainteresovana za rešavanje Istočnog pitanja u smislu očuvanja teritorijalnog integriteta i suvereniteta Turske, i njenog daljeg prisustva na Balkanskom poluostrvu. Zato je ona sa velikom rezervom primila ponovno otvaranje ovog pitanja sredinom sedamdesetih godina devetnaestog veka. U tom smislu ulazak Srbije u rat sa Turskom 1876. dočekan je na nož u Londonu. Posebno je oštar bio Benjamin Dizraeli, predsednik vlade koji je snažno osuđivao Srbiju zbog ulaska u taj sukob, proglašivši je krivom za „okrutan i užasan rat“ koji je povredio „svaki princip javnog morala i dostojanstva“. Dizraeli se nadao da će politika srpskog kneza Milana doživeti poraz (Buckle, George & Monypenny, 1913–1920, stp. 66).

Mogućnost ulaska Srbije u rusko–turski rat, u jesen 1877. godine još više je razbesnela predstavnike britanske vlade, i javno mnjenje zemlje. Vršen je otvoreni pritisak na Srbiju da se ne upliće u rusko–turski rat, jer u protivnom, upozoravao je britanski državni sekretar za spoljne poslove erl Derbi više ne bi mogla da računa na podršku njegove zemlje. Kada je sredinom decembra 1877. ipak ušla u rat protiv Turske kao saveznica Rusije, žestoko je reagovao Henri Lajard, britanski ambasador u Carigradu koji je tu odluku ocenio kao

„najkukavičkiji i nitkovski čin koji je počinjen od naroda koji je bio tretiran sa nečuvenom dobrotom i darežljivošću od strane Turaka“ (Buckle, George & Monypenny, 1913–1920, stp. 247).

Posle zaključenja San-Stefanskog mira do završetka Berlinskog kongresa, centralno mesto u Dizraelijevoj spoljnoj politici zauzimalo je pitanje „Velike Bugarske“, to jest njeno uklanjanje sa političke mape Evrope. Ostale balkanske zemlje, a među njima i Srbija su bile u drugom planu, odnosno za britansku politiku su bile značajne jedino ukoliko su se uklapale u koncept rušenja „Velike Bugarske“. Politika britanske vlade prema Srbiji na Berlinskom kongresu može se u celini oceniti kao nepovoljna. Osnovni cilj britanske politike prema Srbiji je bio da se onemogući njeno teritorijalno proširenje (u pravcu Bosne i Hercegovine) i osujeti ujedinjenje sa Crnom Gorom (stvaranjem kordona u Novopazarskom Sandžaku), čime bi se sprečilo stvaranje jedne nove velike slovenske države na Balkanu, koja bi bila privlačna za nacionalnooslobodilačke pokrete južnoslovenskih naroda i predstavljala opasnost za interese Velike Britanije i Austrougarske na tom prostoru.

Britanska vlada je pitanje Srbije i drugih zemalja na severozapadnom delu Balkana smatrala manje bitnim od za nju centralnog pitanja Bu-

garske. Svoj stav prema Srbiji Velika Britanija je gradila na osnovu politike Austrougarske prema Srbiji i zbog toga je njoj prepustila glavnu ulogu u diskusijama i odlučivanju o njenom položaju, nezavisnosti i granicama. Britanska delegacija je uslovljavala priznanje Srbije njenom obavezom da obezbedi punu versku, političku i pravnu jednakost pripadnicima svih vera. Solzberi je pokušao da umani suverenitet i nezavisnost Srbije na taj način što je insistirao da ona nastavi da plaća Turskoj godišnji danak, proporcionalno prihodima novopripojenih okruga. Britanski predstavnici su se takođe negativno odnosili i prilikom utvrđivanja budućih granica Srbije, a posebno one s Turskom. Lord Solzberi se zalagao da Turskoj ostanu sve najvažnije strateške tačke, bitne za odbranu. Po tom načelu Turska je trebalo da zadrži ceo vranjski i deo leskovačkog okruga, to jest grad Vranje, Prepolac i celu Grdeličku klisuru. Solzberi se snažno založio i za austrijsku okupaciju Bosne i Hercegovine koja bi bila u interesu Turske i vojno i finansijski. „Time će se takođe sprečiti ujedinjenje dve slovenske države Srbije i Crne Gore, koje Porta neće biti dovoljno snažna da drži razdvojene“ (Живојиновић, 1980, str. 80).

Međutim, za razliku od suprotnih mišljenja britanskih i austrijskih delegata po pitanju južne granice, postojala je uzajamna saglasnost prilikom povlačenja istočne srpske granice. Lord Džon Rasel je prihvatio austrijski predlog po kome je Srbija trebalo da vrati Turskoj oblast jugozapadno od Novog Pazara da bi za uzvrat dobila veće teritorije na jugoistoku s gradovima Pirotom i Trnom. Prethodno je odbacio da se među predloženim gradovima nađe i Vranje. Podrška delegacije Velike Britanije austrijskim predlozima u vezi sa etničkim granicama Srbije na istoku išla je u prilog njenim težnjama da se na taj način izbriše tzv. Velika Bugarska s političke karte Evrope. Dizraeli je 1. jula obavestio kraljicu Viktoriju da su granice Srbije i Crne Gore rešene uglavnom u skladu sa željama Austrije. Srbija je dobila Mali Zvornik na zapadu i okruge Niš, Pirot i Leskovac na jugoistoku. Namerno je podržavao teritorijalno širenje Srbije na račun „velike Bugarske“ kao ruske tvorevine. (Живојиновић, 1976, str. 93-94.)

Svoju politiku prema Srbiji posle Berlinskog kongresa do abdikacije kralja Milana Obrenovića, Velika Britanija je gradila u skladu sa osnovnim principima spoljne politike koje je u tom periodu sprovodila na Balkanu. Ona se na prvom mestu zalagala za održavanje statusa kvo. Zato je ona prilikom svakog nagoveštaja izmena vršila pritisak na srpsku vladu preko svojih diplomatskih predstavnika da se one izbegnu, odlože ili ako nisu mogle da se zaustave, ono bar da se ograniče na meru kako bi izazvale što manje neprilika i poteškoća za sprovođenje Berlinskog ugovora. To je bio slučaj sa britanskim oklevanjem da prizna Srbiju za kraljevinu 1882. prilikom izbijanja Timočke bune 1883. savetom Srbiji da ne ulazi u rat sa Bugarskom, a zatim i prilikom zaključivanja mirovnog sporazuma, tokom afere sa razvodom braka između kralja Milana i kraljice Natalije, i protivljenjem da Milan Obrenović abdicira i napusti srpski presto. Među-

tim, potpuna nedoslednost britanske spoljne politike u pogledu održavanja status quo na Balkanu se pokazala na pitanju tzv. Plovdivskog prevrata i kasnijeg srpsko–bugarskog rata. Od velikog neprijatelja bugarskog ujedinjavanja i stvaranja tzv. San-Stefanske Bugarske 1878. britanska politika 1885. pravi salto mortale, i postaje snažni zastupnik ideje o priznanju čina ujedinjenja. Ujedinjena Bugarska je u tom trenutku odgovarala britanskim interesima kao tampon zona ruskom prodiru ka Carigradu i dalje ka Istoku.

Izveštaji britanskih predstavnika iz Srbije tokom osme i devete decenije devetnaestog veka su mnogobrojni i raznovrsni. U njima se pisalo o svakodnevnim političkim dešavanjima, davale analize pravaca u unutrašnjoj i spoljnoj politici, iznosili utisci iz razgovora sa srpskim političarima i drugim stranim predstavnicima u Beogradu. Mnogi izveštaji su donosili detaljne informacije o finansijskoj situaciji, vojnim pripremama, nabavci oružja, propagandi u Staroj Srbiji i Makedoniji. Za razliku od izveštaja od pre 1878. britanski poslanici su u ovom periodu mnogo veću pažnju poklanjali pitanjima trgovine, privrede i ostvarivanju ekonomskih interesa Velike Britanije na Balkanskom poluostrvu. Iscrpni su izveštaji o najvažnijim političkim ličnostima Srbije, o kralju Milanu i kraljici Nataliji, kralju Aleksandru, Ristiću, Pašiću, Garašaninu, Mijatoviću, mitropolitu Mihailu. Kroz ove izveštaje prelamali su se i psihološki portreti najvažnijih srpskih javnih ličnosti na razmeđu dva veka. Kao i pre Berlinskog kongresa i u ovom periodu jedna od osnovnih preokupacija britanskih poslanika je bila usmerena na praćenje da li se ruski uticaj povećava ili smanjuje, da li je srpski narod i dalje rusofilski raspoložen, da li se panslaviistički komiteti obnavljaju, postoji li mogućnost stvaranja balkanske federacije.

Međutim, tokom devedesetih godina slabi britanska opsednutost ruskim uticajem, a sve više se obraća pažnja na tinjanje nesuglasica između Srbije i Austrije. Takođe, u izveštajima se pisalo o odnosima dinastija Obrenović i Petrović, o događajima u Makedoniji, o ponašanju kralja Aleksandra Obrenovića prema političkim protivnicima, o čestim promenama vlada, donošenju novih Ustava. U tom smislu posle njegovog venčanja sa Dragom Mašin, britanski poslanik Bonham je pisao da su sumorne perspektive srpske dinastije, a veliki broj izveštaja je govorio o sve većoj nepopularnosti bračnog para Obrenović–Mašin i nezadovoljstvu zbog njegove prevrtljive unutrašnje i spoljne politike..

Srbija se početkom dvadesetog veka našla u završnoj fazi svog ekonomskog, nacionalnog i državnog razvoja započetog krajem devetnaestog stoleća. (Ђорђевић, 1983, str. 135). Okretanje Rusiji, do koga je došlo posle promene dinastija 1903. godine izazvalo je podozrenje Austrije koja se osetila ugroženom i zato je činila sve da zadrži ako ne politički ono bar ekonomski uticaj u Srbiji. Na spoljnopolitičkom planu Srbija je u tom trenutku težila da osigura svoj samostalni razvoj i odvoji se od uticaja moćnog suseda sa severa. Za ostvarenje tog cilja, ali i za za-

ustavljanje austro–nemačkog prodora na Istok koji je išao preko njene teritorije, bila joj je potrebna podrška Rusije, ali i Francuske i Velike Britanije, jer bi suviše snažno vezivanje samo za Rusiju bilo takođe pogubno za njenu samostalnost. Na početku dvadesetog veka dolazi i do promene britanske politike prema Balkanu i samim tim prema Srbiji, jer se u Londonu sve više shvatao značaj tog prostora kao pouzdane tampon zone u zaustavljanju austro–nemačkog prodora ka Bliskom istoku, čime bi se efikasno zaštitili njeni tamošnji kolonijalni posedi. (Раствовић, 2005, str. 57–58).

Ubistvo kralja Aleksandra Obrenovića i kraljice Drage Mašin predstavljalo je krvavo finale dinastičkih borbi dve najmoćnije porodice u Srbiji koje su trajale skoro čitav jedan vek. Nestanak Aleksandra Obrenovića s političke scene Srbije označio je završetak jedne burne faze u istoriji srpske države koja će ostati zapamćena po četiri državna udara, tri izmene Ustava, i promene čak dvanaest vlada. Surova likvidacija bračnog para Obrenović izazvalo je sveopšte zaprepašćenje, i osudu cele tadašnje Evrope. Posebno ogorčenje se javilo u Velikoj Britaniji. Međutim, u prvom trenutku britanska vlada je odlučila da zadrži svog poslanika u Beogradu Đžordža Bonhama, koji je trebalo da prati novonastalu situaciju, i štiti interese Velike Britanije i njenih građana. Dosledna svojim rojalističkim načelima i poštujući legitimističko–moralne principe, pod pritiskom britanskog kralja i javnog mnjenja, a pre svega štampe, britanska vlada je 19. juna 1903. opozvala svog poslanika u Beogradu, a 23. juna iste godine i suspendovala sve svoje odnose s novim vlastima u Srbiji,³ gde je kao nezvaničan britanski predstavnik stigao vicekonzul Vilfred Tesidžer. Nastupio je trogodišnji prekid diplomatskih odnosa u kome su se dve strane nadmudrivale oko takozvanog zavereničkog pitanja pri čemu je britanska vlada insistirala na kažnjavanju glavnih učesnika majskog prevrata, njihovom udaljavanju iz državne službe i penzionisanju. Velika Britanija je bila jedina velika evropska sila koja je zbog krvavog događaja u srpskoj prestonici pune tri godine odbijala da prizna faktičko stanje, i uspostavi potpune odnose s novim režimom. Tek kada su glavni zaverenici penzionisani i udaljeni iz aktivne službe i političkog života, London je odlučio da obnovi diplomatske odnose. Do toga je došlo na trogodišnjicu prekida 23. juna 1906. godine.

Srbija je u ekonomskom pogledu bila potpuno nepoznato područje za privredu Velike Britanije i zato je jedna od osnovnih smernica koja je pukovniku Hodžesu data pre njegovog odlaska u Srbiju i bila da stvori

³ AS, MIDS, PO, 1903, F-V, D-IV, Pov. br. 71, Č. Mijatović-MID-u, 7/20. VI 1903; AS, MIDS, PO, 1903, F-II, D-VII, Pov. br. 74, Č. Mijatović-MID-u, 10/23. VI 1903; B. D., vol. V, N° 107, lord Lansdowne to G. Bonham, June 19, 1903, 133; F. O. 105/149, PRO, N° 112/A, G. Bonham to lord Lansdowne, June 20, 1903; B. D., vol. V, N° 109, lord Lansdowne to Sir F. Bertie, June 23, 1903.

uslove za što veći prodor britanske trgovine i robe na tržište Kneževine Srbije. Prvi britanski trgovac koji je tih godina posetio Srbiju zvao se Košran. (Љушић, 1983, str. 350).

Jedno od najvažnijih pitanja koje je bilo od važnosti za razvoj trgovinskih i privrednih veza Velike Britanije i Srbije odnosilo se na njen položaj u sistemu međunarodnih trgovačkih odnosa. Do Berlinskog kongresa taj položaj je bio određen trgovačkim ugovorima koje je Turska kao sizerenska sila u odnosu na Srbiju sklapala sa drugim evropskim zemljama. Srbija je na Berlinskom kongresu dobila pravo da samostalno zaključuje trgovačke ugovore. Prvi sporazumi koje je Srbija sklopila s Velikom Britanijom bili su Privremena trgovačka konvencija i Ugovor o prijateljstvu i trgovini. Privremena konvencija je sklopljena 17. marta 1879. godine. Njena najvažnija odredba se odnosila na uzajamno priznanje najvećih povlašćenja.⁴

Pored Privremene trgovačke konvencije, Srbija je sa Velikom Britanijom 7. februara 1880. sklopila i Ugovor o prijateljstvu i trgovini. Što se tiče srpskog izvoza na britansko tržište posle Berlinskog kongresa, on se zasnivao na tradicionalnim poljoprivrednim proizvodima, (svinje, žito, ječam, ovas, suve šljive, vino), koji su veoma dobro primani od britanskih konzumenata. Srbija je iz Velike Britanije uvozila najviše predivo i druge tekstilne proizvode, metale, hemijske proizvode, jestivo ulje, kafu, pirinač, šećer.

Pored političkih i ekonomskih odnosa između Velike Britanije i Srbije, važnu ulogu u međusobnom upoznavanju imale su i kulturne i naučne veze. Mnogo godina pre nego što su uspostavljeni diplomatski odnosi između dve zemlje, veze između Srba i Engleza su se održavale preko uglednih pojedinaca, intelektualaca i poznatih književnika. Dositelj Obradović je boravio u Velikoj Britaniji 1784/85. godine, i tom prilikom je naučio engleski jezik. (Kostić, 1988, str. 35.)

Sa svoje strane vlada Velike Britanije je informacije o Srbiji pre 1837. dobijala preko svojih diplomatskih predstavnika u Carigradu, i od mnogobrojnih putopisaca koji su tih decenija posećivali Srbiju i Balkansko poluostrvo. (Levental, 1989, str. 9–13) Iako su obilazili naše krajeve u teškim uslovima, ostavili su dragocena svedočanstva o Srbiji, političkim prilikama, privrednom stanju, kulturnom razvoju, tradiciji. Jedan od britanskih putopisaca koji je posetio Srbiju tridesetih godina devetnaestog veka bio je Aleksandar Kinglejn, koji je utiske s putovanja po Istoku opisao u putopisu, *Eoten*. (Момчиловић, 1990, str. 61). Beleške sa svog pu-

⁴ Arhiv Srbije, Ministarstvo inostranih dela Srbije, Političko odeljenje, 1879, Fascikla I, Dosije V, Poverljivo broj 708, Privremena trgovačka konvencija između Srbije i Engleske, 5/17. III 1879. (u daljem tekstu AS, MIDS, PO, F, D, Pov. br.). Datumi u osnovnom tekstu su dati po novom kalendaru. U napomenama su navedeni datumi onako kako stoje u originalnom tekstu dokumenata.

tovanja po Srbiji Džon Pelgrejv Simpson, dramski pisac objavio je u knjizi *Pisma sa Dunava*. Srbiju je sredinom devetnaestog veka posetilo nekoliko britanskih putopisaca. Prva među njima je bila Lujza Hej Kar, koja je 1850. godine u pratnji Vuka Karadžića obišla nekoliko srpskih gradova. (Lukić Tipsarević, 1988, str. 71).

Zanimljiva svedočanstva o našim krajevima ostavile su i Georgina Meri Mjur Makenzi i Adelina Paulina Irbi koje su tokom 1862. i 1863. posetile Makedoniju, Staru Srbiju, Srbiju i Crnu Goru. Na osnovu svega onoga što su videle, po povratku u zemlju 1867. napisale su knjigu *Putovanje po slovenskim zemljama Turske u Evropi*. (Mackensie, Georgina M, & Irby, 1867, I) Veliki broj Engleza posetio je Srbiju za vreme Istočne krize i srpsko-turskih ratova. Jedna od najzanimljivijih ličnosti iz te plejade bio je Henri Ronald Makiver, profesionalni vojnik, organizator, instruktor i komandant srpske konjice. (Момчиловић, 1990, str. 75). Mnogi ugledni britanski naučnici su takođe pisali o Srbiji. Britanski diplomata Dejvid Urkvart koji je predložio da se pukovnik Hodžesa pošalje u Srbiju, napisao je 1843. prvu novovekovnu istoriju Srbije na engleskom jeziku *A Fragment of the History of Servia*.

Međutim, tek posle Berlinskog kongresa raste obostrano interesovanje za širenje veza i u sferi kulture, a njihove preteče su bili srpski studenti stipendisti na univerzitetima u Engleskoj. Jedan od prvih je bio Svetomir Nikolajević, profesor istorije opšte književnosti, političar i diplomata. U Londonu je proveo jedan semestar, verovatno tokom 1871. godine. Nikolajević je odlično znao engleski jezik i književnost. Tokom osme i devete decenije devetnaestog veka jedan od najboljih poznavalaca engleskog jezika, književnosti i filozofije bio je Ljubomir Nedić, istaknuti anglista. On je takođe studirao u Velikoj Britaniji, gde je boravio godinu dana pripremajući svoju doktorsku disertaciju. Naročito je bio zapažen njegov prevod *Sveštenika* od Vekfilda. U Velikoj Britaniji je boravio i Nikola Jovanović Amerikanac, srpski novinar i publicista koji je bio vatreni zagovornik prijateljstva Velike Britanije i Srbije. Ova zanimljiva ličnost dala je veliki doprinos i popularizaciji učenja engleskog jezika u Srbiji. Njegovom upornošću na Velikoj školi je 1884. pokrenut tečaj engleskog jezika, koji je otvoren pristupnim predavanjem, *Značaj ingliskog jezika za srpsku nauku i praksu*. Prvu gramatiku engleskog jezika objavila je Lujza Jakšić 1900. godine. (Кићовић-Пејаковић, 1973, str. 40).

Nezaobilazno mesto u proučavanju britansko-srpskih odnosa, druge polovine devetnaestog veka, posebno u kulturnoj ravni, pripada Čedomilju Mijatoviću i njegovoj supruzi Elodi Loton Mijatović, koji su poseban doprinos dali popularizaciji engleskog i srpskog jezika. Mijatović je načinio izvrsne prevode mnogih kapitalnih engleskih knjiga. Po izričitoj želji kneza Mihaila, još 1868. godine je preveo na srpski jezik delo Mjur Makenzi i Adelina Paul Irbi *Putovanje po slovenskim zemljama Turske u Evropi*. Želeći da upozna englesko javno mnjenje o prilikama u Srbiji,

Mijatović je mnogo pisao i na engleskom jeziku. Zapažena je njegova knjiga *Servia and Servians* kao i istorijska rasprava, *Constantine, the Last Emperor of the Greeks or the Conquest of Constantinople by the Turks*, zahvaljujući kojoj je izabran za člana Istorijskog društva u Londonu.

Mnogobrojnim vezama sa različitim krugovima engleskog društva, svojim tekstovima u engleskoj štampi, srpski narod je u velikoj meri u Engleskoj popularisala i Mijatovićeve žena Elodi Loton. Posebno značajnu ulogu je odigrala u organizovanju humanitarnih akcija za vreme srpsko-turskih ratova 1876–78. godine, kada je sakupila značajnu materijalnu i novčanu pomoć za potrebe srpske vojske i dala moralnu podršku oslobodilačkoj borbi srpskog naroda. Međutim, njen najveći doprinos je bio u sferi prevodilaštva. Najznačajnije delo iz oblasti istorije koje je objavila je knjiga *The History of Modern Serbia*.

Što se tiče engleske književnosti ona je počela da stiče popularnost u Srbiji tek u drugoj polovini devetnaestog veka. Najuporniji prevodilac i popularizator engleske narodne poezije je bio pesnik Mita Popović. Retko koji engleski pisac je podstakao toliku pažnju srpske javnosti tokom druge polovine devetnaestog veka kao Viljem Šekspir. Novinar i saradnik *Istoka* Konstantin Stanišić objavio je 1878. u *Srpskim novinama* prevod čuvenog *Hamleta*. Narednih godina prevedena su i druge najpoznatija Šekspirova dela: *Otelo*, *Mera za meru*, *Koriolan*, *Makbet*. Šekspirova dela su se često nalazila na repertoaru Narodnog pozorišta u Beogradu i Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu. Najviše izvođenja imali su komadi: *Kralj Lir*, *Romeo i Julija*, *Otelo*, *Magbet*, *Koriolan*, *Hamlet*.

Pored Šekspira, u srpskoj javnosti je još jedino čuveni lord Bajron stekao tako veliku popularnost. On je za mnoge srpske pesnike bio poetski uzor, što je posebno došlo do izražaja u delima Branka Radičevića i Đure Jakšića. Zanimljiv je i podatak da je 1901. godine u Narodnoj biblioteci u Beogradu lord Bajron bio sedmi po redu čitani pisac. (Матарвић-Радованов, 1976, str. 244). Interesovanje za jednog od najvećih pisaca Viktorijanske epohe, Čarlsa Dikensa, javilo se u Srbiji sredinom šezdesetih godina devetnaestog veka. Jedan od najčešćih i najboljih prevodilaca Dikensovih dela je bio Mita Đorić, industrijalac, trgovac, ali i knjižar i izdavač.

Krajem devetnaestog veka uočljivo je ponovo veliko interesovanje britanskih putopisaca za Srbiju. Mnogi od njih tih godina pohodili su srpsku kraljevinu i njenu prestonicu Beograd. Najopširnija svedočanstva o Beogradu je ostavio Herbert Vivijan u knjizi *Servia. The Poor Man's Paradis*. On je Beograd posetio u zimu 1895. a zatim i u vreme obeležavanja petsto sedme godišnice Kosovske bitke u leto 1896. (Раствовић, 2010, str. 174). Srbija je početkom dvadesetog veka u britanskoj javnosti i dalje smatrana dalekom i nepoznatom zemljom, što se uklapalo u preovlađujuću matricu o tom prostoru koji se, kako ističe Ve-

sna Goldsvorti, smatrao *divljim istokom Evrope*. Majski prevrat 1903. godine i surovo ubistvo bračnog para Obrenović još više je pogoršao imidž Srbije u očima britanskog političara, ali i običnog građanina. Događaji u Beogradu su zgrozili tamošnje javno mnjenje i učvrstili ga u uverenju da je Srbija zemlja ubica, varvara, a naučnicima, novinarima, medijima i putopiscima dali povoda da ubede svoju javnost da je Srbija zaista zemlja u kojoj su oružje i ubistva osnovna sredstva komunikacije među ljudima.

Za razliku od devetnaestog veka engleski putopisci koji dolaze u Srbiju i u Beograd na početku dvadesetog stoleća šire dijamantni svog interesovanja i osim političkih tema njih sve više interesuju i druga pitanja iz društvenog života (razvoj privrede, izgled gradova i sela, običaji srpskog naroda, mentalitet, muzika, ishrana, nošnja, tok modernizacije srpskog društva). Kao i njihovi prethodnici i oni su dolazili sa velikim predrasudama i jednostranim sudovima o Srbiji i Srbima. (Раствовић, 2005, str. 431). Međutim, vrlo brzo stvarnost ih je demantovala i mnogi od njih su to i priznavali u svojim radovima i putopisima. (Раствовић, 2005, str. 432). Srbiju i Beograd je 1902. godine obišla i antropolog Meri Daram, koja je zanimljiva zapažanja o srpskoj prestonici ostavila u odličnom putopisu *Through the Lands of the Serb*, objavljenom 1904. Od brojnih putnika i putopisaca toga doba koji su duže ili kraće boravili u Beogradu, i o njemu u većoj ili manjoj meri pisali u svojim radovima izdvajaju se Herbert Vivijan, Hari de Vindt, Džon Frejzer.

LITERATURA

- Auty, P. (1963). Необјављени документи енглеског министарства спољних послова о Србији 1837-1911. *Историјски часопис*, XII–XIII, 413–443.
- Buckle, G. E. & Monypenny, F. P. (1913-1920). *The Life of Benjamin Disraeli Earl of Beaconsfield, I–VI*. London: The Macmillan Company.
- Гавриловић, М. (1926). *Почеци дипломатских односа Велике Британије и Србије, Из нове српске историје*. Београд: СКЗ.
- Ђорђевић, Д. (1983). *Историја српског народа*, VI/1. Београд: СКЗ.
- Ђорђевић, Ж. (1978). Случај енглеског конзула Фонбланка 1858. године. *Историјски гласник*, 1–2, 113–121.
- Екмечић, М. (2010). Српски национализам и србофобија, *НИИ*, бр. 3081, 14. јануар, 42–45.
- Живојиновић, Д. (1980). Политика британске владе према Србији 1878. године. У: Милић, Д. (Прир.): Србија у завршној фази источне кризе 1877-1878. године, књ. 2 (71-98). Београд: Просвета.
- Живојиновић, Д. (1976). Бењамин Дизраели и јужнословенски народи у време велике Источне кризе 1875-1878. *Зборник Матице српске за историју*, 14, 59 - 99.

- Кићовић-Пејаковић С. (1973). *Енглеска књижевност у Срба у XVII и XIX веку*. Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Kostić, V. (1988). Anglo-jugoslovenske veze kroz vekove. U: Kačavenda, P. (Prir.): *Jugoslovensko britanski odnosi* (29–39). Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- Levental, Z. (1989). *Britanski putnici u nauim krajevima od sredine XV do početka XIX vek*. Gornji Milanovac: Dečje novine.
- Lukić Tirsarević, I. (1988). Sećanja britanskih putnica koje su putovale po našim krajevima u 18. i 19. veku. U: Kačavenda, P. (Prir.): *Jugoslovensko britanski odnosi* (69–91). Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- Љушић, Р. (1983). *Кнежевина Србија (1830-1839)*. Београд: САНУ.
- Mackensie G. M., & Irby A. P. (1867). *Travels in the Slavonic Provinces in Europe*. London: Bell and Daldy.
- Матарић-Радованов, М. (1976). Енглеско-српске везе у Летопису Матице српске (1825–1941). *Годишњак Института за књижевност и уметност*, 176–234.
- Момчиловић, Б. (1990). *Из историје југословенско-британских културних веза од 1650. године до II светског рата*. Нови Сад: Инстит за стране језике и књижевност.
- Поповић, В. (1940). *Европа и српско питање у периоду ослобођења 1804-1918*. Београд: Геца Кон.
- Растовић, А. (2011). Британска балканска русофобија осамдесетих година XIX века У: Војводић, М. (Прир.): *Српско-руски односи од почетка XVIII до краја XX века* (163-174). Београд: Српска академија наука и уметности.
- Rastovic, A. (2010). The English about Belgrade in the 19th and the Beginning of 20th Century. *Београдски историјски гласник*, 1, 169–179.
- Растовић, А. (2005). *Велика Британија и Србија 1903–1914*. Београд: Историјски институт.
- Растовић, А. (2000). *Велика Британија и Србија 1878–1889*. Београд: Службени глас СРЈ.

Aleksandar Rastović, University of Niš, Faculty of Philosophy, Department of History, Niš

THE BRITISH SERBIAN RELATIONS 1837-1903

Summary

The relationship between Great Britain and Serbia from the 1837, when the first British consul arrived in Serbia and 1903, when the mutual diplomatic relations broke out was passing through a few up or down phases. Because of its most important geostrategical, and political position the Balkan peninsula was attracting the attention of the Great Powers as well as Great Britain. In all 19th century the British policy was acting to preserve integrity and independence of the Ottoman state as the most important bulwark to the Russian pretensions in the Balkans, the Near and Middle East, in order to prevent the Russian access to the warm seas. The basic aim of all British diplomats in Serbia through 19th century was to observe whether the Russian influence increase or weaken, and all diplomatic reports are full of that matter. Since

Great Britain was able to eliminate Russia as the only agent in the solution of the Eastern Question and influence the policies of Balkan states and peoples in the decades to come, she was capable of preserving the achievements of the Congress.

After Berlin Congress the British policy towards Serbia was carried out on the basis of the traditional British approach namely preservation of the status quo. All British ministers in Serbia in that period had as the most important goal to monitor how Serbia was observing the Treaty of Berlin, whether king Milan Obrenović was carrying out the austrophile policy, and whether slavenophile sentiments among Serbs were increasing or decreasing. Until the Serbian-Bulgarian war the British were carrying out their aims in Serbia through Austria-Hungary. It was only after the war that such policy was abandoned. While king Milan was in power the Foreign Office had shown a direct interest in the internal affairs of Serbia. The British government would not understand and accept Serbia's opposition to the Bulgarian unification. They couldn't understand the reasons of king Milan's decision to enter in war with Bulgaria completely unprepared, which could have cost him the loss of national territory and independence and himself of throne. In last two decades of the 19th century and the beginning of the 20th century relationship between two countries was going again up and down being determined by the general British policy towards Balkans. London has seen Belgrade and Serbian nation as permanent supporters of the Russian policies in the Balkans and as an instrument in the expansion of the ideas on panslavism. It could be explained with permanent fear of the Russian influence in Serbia and the Balkans restoration of the pro-Russian sentiment among Serbs, and possible change of the foreign policy of the Serbian kingdom. They carefully watched variable internal and foreign policy of the king Milan's successor Aleksandar Obrenović.

Besides political issues Great Britain was substantially interested in establishing of economic ties with Serbia, although the British producers and products were not represented on the Serbian market. In this period two states had signed several commercial treaties besides Provisional Trade Convention and Agreement of Friendship and Trade. Cultural ties were intensified after Berlin Congress. A great impetus to the mutual acquaintance was made by Elody and Cedomir Mijatović, Paulina Irby, William Gladstone, Arthur Evans, Nikola Jovanović, Mary Edith Durham, Harry de Windt. Those ties were of crucial importance since the knowledge of Serbia in Great Britain and vice versa was virtually null. There existed numerous prejudices that among others describes Serbs as wild, primitive people. Therefore each visit, contact, book, news was of substantial importance for mutual understanding and spreading of relationship between two countries and nations. Tragic murder of the last representatives of the Obrenović dynasty at the May of the 1903, was a turning point in London to break out mutual diplomatic relations with Serbia. Great Britain couldn't accept methods of the removing king Aleksandar Obrenović and his wife Draga Mašin. They strongly believed in legitimacy, and royal circles never approved so horrible a way of overturn and change of dynasties. The Foreign Office insisted that new Serbian authorities remove all military conspirators who took part in coup d'état from public services. Finally a new Serbian government fulfilled demands of Great Britain in 1906. After that Foreign Office decided to restore mutual diplomatic relations and send a new ambassador in Belgrade.

